

BANGHA IMRE

**Észak-Indiában és Pakisztánban
2019. február 9. – március 8.**

Az Irán és Burma között elterülő Észak-India, Pakisztánt és Bangladést is beleértve a föld egyik legnagyobb nyelvjárás-kontinuuma, ahol mint a szivárvány színei, lassú átmenettel, szinte észrevehetetlenül váltanak egymásba az indo-árja nyelvjárások. A fölénk tetőként kiterjedő nyelveknek azonban világosan kivehető határokat adnak az egyes pakisztáni és indiai államok, Szindh a szindhinek, Pandzsáb a pandzsábinak, Gudzsarát a gudzsarátinak, Mahárástra a maráthinak, a hatalmas hindi öv államai a hindinek, Bengál a bengálinak, Asszám az asszáminak, és így tovább. Az államok határának két oldalán levő falvakban a nyelvjárások alig különböznek, de a történelem során meghúzott határok más-más nyelv nyelvjárásainak sorolják be őket. Hasonló méretű nyelvjárás-kontinuum csak Kínában és az arab világban van. Indiával ellentétben azonban sem Kína, sem az arab világ nem ismeri el a nyelvi különbséget a távolabb már kölcsönösen érthetetlen nyelvjárások között, és az egységes kínai, illetve arab dialektusaiként tartja számon őket.

Indiában három nagyszakállú, öreg bangladési muzulmánal utazok a vonaton. Hetven körül járó nyugdíjas köztisztviselők. Mindegyikük neve ul-Iszlám-ra végződik, mint Bangladés nemzeti költőjéé, Nazrul Iszlámé. Az indiai út életük nagy utazása. Ádzméri zarándoklattal egybekötött turistaút, amelynek során egészen Mumbaiig eljutottak. Nem artikulálnak, és így a hangosan kattogó vonatban nehéz megérteni a bengálijukat. Egyikük tud urduul, de az indiai utasok időnként azt sem értik meg a rossz hangformálás miatt. Csodálják India fejlettségét, és sajnálják, hogy az 1947-es függetlenség során felosztották az országot. Szerintük minden politikus korrupt. Megegyezünk, az a baj, hogy jó emberből ritkán lesz vezető politikus. Tagore és a bengáli kultúra humanizmusán nőttek fel, a politikai határok és vallási megosztottság nélküli egységes emberiséget éltetik. Megkérnek, hogy mivel tanító ember vagyok, én is írjak a humanizmusról.

Kalkutta

A Dzsánakidász Tédzspál bérház, február 9–11.
Kedves ismerősömnél, a hindi író Alká Szárávgínál szállok meg két éjszakára. Ő a város központjában, a Minto Parkhoz közel lakik egy társasházban. A kereskedő nagycsalád különböző ágai az alsó három emeleten rendezkedtek be. A negyediken

található terasz és lakosztály a vendégszoba. Alká az egyetlen író, akinek regényeit szinte megjelenésük után azonnal elolvasom. Legutolsó kötete, *A Dzsánakidász Tédszpál bérház* egy kalkuttai bérház lakójáról szól.

Mint többi regénye, ez sem időrendben elbeszélte történet, sőt az író még a főhős alakját is kettészakítja. Felváltva olvashatjuk a főhős Dzsajgóvind életét és gondolatait, valamint soha el nem készült önéletrajzi regényének párhuzamos részleteit, amelyben valamennyire idealizálja az önmagából ihletett főhőst, Dzsajdípet.

A kalkuttai Dzsajgóvind amerikai egyetemen tanult informatikát a hetvenes években, majd ott kapott tanársegédi állást. Úgy tűnt, hogy tökéletesen beilleszkedett. Barátai között angolosan *Jag* volt a neve, volt barátnője és egy drága kocsija. Mikor ügyvéd apja megbetegedett, hazament, és bár az apa hamar felgyógyult, nem engedte vissza, hanem Indiában házasította ki. A regény többször is megemlíti, hogy feleségével végül is nagyszerűen megértették egymást, noha ezen túl kettőjük viszonyát nem elemzi. Sokkal inkább a főhős küzdelmét mutatja be, hogy Indiában munkát találjon. Apjának kapcsolatai lehetővé teszik, hogy India egyik legnagyobb iparosának, Tátának a vállalatánál alkalmazzák. Itt azonban nem képzettsége szerint dolgoztatják, és egy éven belül felmond. Dzsajgóvind Indiában azzal szembesül, hogy az automatizált munkát senki sem becsüli meg, mert az elbocsátásokkal járna, másfelől pedig olcsó a munkaerő. Mikor aztán egyik állásban sem tud megragadni, egyre inkább csúszik a korrupció felé. Egy éjszakára még börtönbe is zárják csempészetért, ami életének nagy megrázkódtatása lesz. Ennek ellenére egyre több korrupciós ügyet intéz el alkalmazóinak. Fokozatosan, a regény vége felé jövünk csak rá, hogy valójában egy negatív hősről olvasunk. Az ügyvéd apa alakját is közelebbről látjuk. Először mint határozott elvekkkel és rutinnal bíró, életerős, megbecsült embert, majd pedig halálát. Dzsajgóvind másik nagy vesztesége felesége hirtelen halála.

A regény címét a főhős lakhelye, egy Kalkuttában található impozáns, ám egyre jobban elhanyagolt bérház adja. A főhős mellett a regény a lerobbanó bérház története is a benne lakókkal együtt. A lakók életét a szinte soha el nem készülő metró építése nyomorítja. Dzsajgóvind a Metróépítés Által Megnyomorítottak Társaságának elnöke lesz.

A bérház legfelső emeletén egy csillagjós bráhmín lakik. Dzsajgóvind tiszteli, de közeli kapcsolata nincs vele. Egyszer, mikor éppen állástalan, magához hívhatja a bráhmín, és megismerteti egy jutagyártó nagyiparossal, aki azonnal alkalmazza. A jutazsákokat ekkoriban szorítja ki a műanyag, a vállalkozó felvásárolja a tönkremenő gyárat, és állami támogatással nyereségessé teszi őket. A valóság azonban bizarrabb, mint a regényben leírtak. A Himalájában fekvő állami jutaültetvények maguk a megmerevedett múlt. A szomszédos teaültetvényekkel ellentétben az itt alkalmazott munkások rendkívül kedvező juttatásokat, többek között szolgálati lakást kaptak. Miután a jutatermesztés már nem volt kifizetődő, az állam szerette volna az ültetvényeket privatizálni és valamilyen más módon újra hasznossá tenni. Az erős helyi szakszervezetek azonban minden érdeklődő vállalkozócsoportot el-

kergettek, és megakadályozták, hogy az állam bárkit is elbocsásson. A haszontalan ültetvényeket állami támogatás tartja fenn. A munkások eljárnak értelmetlen munkájukba, a hivatalnokok íróasztaluknál várják, hogy leteljen a munkaidejük.

A regényben szereplő vállalkozó nagyobb üzletei előtt mindig kikéri a csillagjós véleményét. Mindez nem akadályozza meg abban, hogy Dzsajgóvindot is megvesztegetési ügyletekbe keverje.

A regény végén Dzsajgóvindot a nála erősebb szervezett alvilág arra kényszeríti, hogy utolsó lakóként ő is elhagyja a bérházat. Ekkor látjuk csak át, hogy a regény kerete elejétől fogva a Bombaybe készülő Dzsajgóvind pakolása. Eközben bukkant rá félkész regényére, és párhuzamosan olvassa azt, és gondolja végig az életét.

Kalkuttai vasárnap, február 10.

Kalkuttában megállok egy utcai cipőtisztítónál. Elmondja, hogy Bihárból jött ide ötven évvel ezelőtt, és kéthavonta hazajár. Fia meghalt, de van vagy öt unokája, akiket a család taníttat, és ő is viszi nekik haza a pénzt. Azt akarja, hogy mindegyikük végezzen legalább tizenkét osztályt. Egyik unokája egyetemet végzett, és manapság korrepetálással keresi a kenyerét. Egy másik vasutas. Úgy tartja, az jut az embernek, amit Isten rendel neki. Olyan kifejezésekkel beszél Istenről, hogy először nem tudom megállapítani, ő maga hindu-e vagy muzulmán. Aztán szóhasználatára elárulja, hogy muszlim. Többen mondták már, milyen kicsi Indiában a társadalmi felemelkedés lehetősége. A cipőtisztító esete azonban azt mutatja, hogy mégis lehetséges.

Váltok néhány szót két útszélén várakozó riksahúzóval. Olyan tisztán mosolyognak, hogy le szeretném őket fényképezni, de ezért pénzt akarnak kérni, mert azt hiszik, hogy mint a turisták, a riksájukért akarom őket megörökíteni. Nem jut eszembe mondani, hogy nem a riksájukat, hanem a mosolyukat akartam.

Elmegyek az Ásálajamba is, ahol ismét a „régii” Matthew atya az igazgató. Most épp megfázással küzd, de üdvözlésemre előjön a szobájából. Szerinte a cipőtisztító esete inkább kivételes, mint rendszerszerű. Ráadásul az iskolák olyan alacsony színvonalúak, hogy gyakran még a tizedikesek sem igazán tanulnak meg írni. Sajnálja, hogy a kasztrendszer megöli a mobilitást. A pária még a jó munkahelyen is pária marad kollégái körében.

Az Ásálajam most hatszáz helyett csak négyszáz gyereknek ad otthont. Az igazgató panaszkodik a megnövekedett bürokráciára és a korábbihoz képest részletes szabályozásra. Az eredetileg többé-kevésbé spontánul vezetett intézet egyre inkább nyugati típusú otthonokra hasonlít.

Míg a gyerekek dolgoznak, elbeszélgetek a már tizennyolc éve itt élő francia önkéntessel, Christophe-fal. Ő eredetileg asztalos, de annyira megszerette az Ásálajamot, hogy itt telepedett le, és nekik dolgozik. A II–12. osztályt vagy egyetemet végző gyerekek otthonát vezeti. Szeretne minél több gyereket eljuttatni egyetemre. Az Ásálajam nagyban függ az európai szponzoroktól. Franciaországban az adományozók korábban levonhatták az adójukból az ide küldendő pénzt. A gazdasági válság azonban visszavetette az adományozást. Ráadásul India is szigorúbb szabá-

lyozást vezetett be a külföldi adományokra vonatkozólag. Szerinte most is ugyanannyi gyereknek lenne szüksége az Ásálajamra, mint korábban, és most is kevés az igazán hasznos otthon Kalkuttában, de a megcsappant adományok miatt az Ásálajamnak is összébb kellett húzódnia.

A gyerekek közül egy-kettő emlékszik rám tíz évvel ezelőttről. Én már alig. Van két Odisából származó fiú, de az egyikük egy törzsi nyelvet beszél, a másik pedig már elfelejtette anyanyelvét. A jövő héten vizsgáznak a tizedikesek. Nagyon félnek a vizsgától, hiszen ettől függ, hogy tovább tanulhatnak-e még két évet, vagy munkába kell álljanak.

Minden kalkuttai utamon elmegyek Teréz anya sírjához. Ahogy belépek a központi épületbe, az udvar egyik sarkában szembejön velem az emlék: teljesen váratlanul itt jelent meg előttem Teréz anya és kérdezett a budapesti nővérekről. Nehéz elhinni, hogy nincs közöttünk, és nem jelenik meg ismét ugyanolyan váratlanul, és hogy most már ugyanúgy szentként tiszteljük, mint Szent Pétert vagy Szent Ferencet. A sírnál megoldhatónak tűnik a világ minden problémája. Húsz percet lehettem ott, de tisztán, fiatalon jöttem el.

Sántinikétan

Február 12.

Szadzsál barátom Méghálaja állam fővárosában, az innen másfél napnyi utazásra levő Sillongban tanít oroszot. Két napot azonban kimarad az egyetemről, hogy találkozhasson velem Sántinikétanban. Felesége, Ahaná közelebb, a csak két órányira levő Bardhamánban tanít bengáli irodalmat. Sántinikétan határában, egy szantál falu közelében laknak egy Ahaná által tervezett kertés házban. Eredetileg házuk kint volt a természetben: egyedül állt a mezőn egy erdő közelében, de ma már szinte minden oldalról épületek veszik körül.

Mindketten írnak, de Ahaná ezt rendszeresebben tudja tenni, így már öt saját kötete van. Én a regényeibe nem mertem belevágni, mert bengáliul hosszabb időbe telik egy könyvet végigolvasnom, mint hindiül. Néhány novelláját, valamint nemrég megjelent, felnőtteknek írt mesekönyvét elolvastam. A novellák is, a mesék is az emberi kapcsolatokat elemzik.

A mesekönyvet Ahaná illusztrációi és dekoratív rajzai díszítik. A mesék népmesei keretbe és természetleírásokba ágyazva mutatnak be lecsupaszított történeteket. A főhős általában királyként jelenik meg, hiszen lényé legmélyén minden embert megillet a királyi méltóság. Több is szól a földi életben viszonzott, ám mégis beteljesületlen szerelemről, amelyben a szerelmesek egyike végül természeti elemmé, földdé, vízzé, növényé vagy hanggá válik, és így egyesül párjával. Az első mese egy felesége által elhanyagolt király öröklődését mutatja be egyfelől a társadalmi kötelesség, másfelől a természetben és művészetben megtalált igaz szerelem között. Egyik történetben egy játékbaba kel életre, hogy az idővel felnőtt tulajdonos fia

szeressen bele reménytelenül. Egy másikban a két szerelmes más-más időpontban szeret egymásba, de előbb egyikük, majd a másikuk félelme nem engedi meg a beteljesülést. A főhóst gyakran egy-egy szenvedély tartja megszállva. Egy gyönyörű feleséggel bíró, minden csatában győzedelmes király például felesége rosszállása ellenére közömbössé válik a királyi pompa iránt, és egyszerű emberként szeretne élni. Egyre jobban elhanyagolja királysága ügyeit, és végül egy csodálatos óriás-kígyó segítségével elszökik otthonról, hogy a föld egy távoli pontján buddhista barlangszobrász-szerzetesnek álljon. A naphosszat dolgozó, egyszerű ételen élő és a szabad ég alatt alvó szobrászok között nyugalomra lel. Idővel felesége rátalál, és csatlakozik hozzá. A kötet üzenete, hogy az emberi vágyak beteljesülése szinte lehetetlen, akár az ember hibájából, akár a körülmények hatására, de valamilyen, egészen váratlan módon az odaadó szerelem beteljesül. Most már nem emberi módon, hanem a világegyetem részévé válva.

Egyszemélyes főiskola a teaültetvényeken

Február 18.

Tárák ismét meglátogat vagy másfél tucatnyi fiattal a Himalája teaültetvényeiről. Elmondja, hogy az ültetvények világa zárt világ, ahonnét nehéz kikerülni. A lányok és az asszonyok általában tealeveleket szednek, a férfiak az üzemekben dolgozzák fel azokat. Napi keresetük nem sokkal több, mint másfélszáz rúpia, azaz mintegy nyolcszáz forint, ami épphogy csak a megélhetésre elég. Házat a teaültetvény ad nekik, és mivel saját házra sohasem fog telni, mindvégig ide vannak kötve. Az ültetvényeken mintegy tíz százalék az adminisztratív személyzet, és ugyanennyi a szakszervezetis. Az adminisztratív személyzet különösen jól él. A szakszervezetek tehetetlenek.

A most hozzám látogató diáktársaság más, mint a három évvel ezelőtti. Nekik már nem Sántinikétan az első utazás. Bár van köztük két általános iskolás is, a legtöbben egyetemisták a helyi Indirá Gándhí Nyilvános Egyetemen. Itt hétfévente van tanítás, de sokszor nem éri meg elmenni a városba miatta. Tárák tanítja a fiatalokat délelőttönként. Minden nap két másfél órás órát ad. Az elsőt tizenkettődikéseknek, hogy felkészítse őket az egyetemre, a másodikat vizsgára készülő egyetemistáknak. Azt mondja, ezek alatt az évek alatt nagyjából megismerte az egyetemi tananyagot, és tudja, miből kell a diákokat felkészíteni. Utána a jelenlevők ebédet kapnak. Vagy kéttucatnyi embernek készül Táráknál ebéd. Ezt havi tízezer rúpiából oldja meg, ami Angliában három-négy olcsóbb éttermi vacsora árának felel meg. Az év egyik nagy kihívása a végzős középiskolások egyetemre küldése. Bár igyekszik ösztöndíjas helyekre küldeni a fiatalokat, a felvételikhez jelentős összegek kellene. Mivel a diákok a hátrányos helyzetű kasztokhoz tartoznak, ezért a számukra fenntartott egyetemi helyekre viszonylag könnyen bejutnak. Fontos azonban olyan egyetemet találni nekik, ahol színvonalas a tanítás is, mint például a Tátá intézetek

Gauhátiban, Mumbaiban és Mangalúruban. Jelenleg Tárak mintegy százhusz diákot segít, és nagyon büszke rá, hogy van végzett diákja, aki havonta hetvenezer rúpiát, azaz három-négyszázezer forintot keres. Ez a tudat a többi diáknak is óriási ösztönzést ad.

Délután Tárak általában terepre jár ki. Ha emberkereskedelemtől számolnak be neki, akkor igyekszik a rendőrséggel azt megakadályoztatni. Mindig akad alkalmi tennivaló. Elmondja, hogy egyszer egy egyhetes csecsemőt vivő tizenöt-tizenhat éves lánnyal találkozott az úton. Megtudta tőle, hogy évekig Delhiben dolgoztatták, de mikor terhes lett, elbocsátották. Hazajött a szüleihez, de ők nem fogadták be. Most éppen úton van, hogy talán valamelyik nagybátyja befogadja. Mivel napok óta alig evett valamit, végül Táraknál kötött ki egy kiadós étkezésre.

Az általa tanított diákokat Tárak igyekszik társadalmi munkára fogni. Indiában alig van személtakarítás, és a települések környéke általában szeméttel teli. A diákok már korábban parkosítottak három szeméttel elborított területet, amit a helyiek aztán nagyon is megbecsültek. Diákjaival Tárak igyekszik a lézengő gyerekeket újraiskoláztatni, több-kevesebb sikerrel. Sok gyerek sikerélmény hiányában kimarad az iskolából. A tanárok is gyakran hiányoznak, és az órák el-elmaradnak. További munka az öregek gondozása, amit a fiatalok *ádzsádzsának*, azaz néni-bácsinak hívnak. Vasárnaponként elmennek súlyos beteg emberekhez, megfürdetik őket, és kitakarítják a házukat.

Ajésá Khátun¹

Tárakhoz hasonlóan sokan vannak, akik az iskoláztatásban látják a szegények felemelkedését. Február 15-én este egy nagyobb vacsorára voltam hivatalos az elegáns Park Guest House-ba. Nem kedvelem ugyan a nagyobb társaságokat, mert nehéz ott minőségi társalgást folytatni. Mivel szeretnék néhány régi bengáli-kutató ismerőssel találkozni, mégis elmegyek. Először egy tengerész mellé kerülök, aki minden kérdésemre kitérő választ ad, és egy idő után ki is fogyok a kérdésekből. A tengerész egyszer csak feláll, és elmegy. Ekkor egy sokdioptriás szemüveget viselő hölgy ül le mellém. Neve elárulja, hogy muszlim. Elmondja, hogy nem tud jól angolul, és nagyon örül, hogy bengáliul beszéljek vele. Megtudom tőle, hogy „eladósorú”, azaz 14–15 éves falusi muszlim lányoknak tart fenn iskolát, és szembezáll a családjaikkal, akik minél előbb ki akarják őket házasítani. Munkája során már több mint hússzor megverték, és ezért rossz most a szeme is. Ő is igyekszik egyetemre küldeni a diákjait. Azoknak a lányoknak, akik elvállalják, hogy tanítják a környék óvodáskorú gyerekeit, egyetemi ösztöndíjat ad. Kiderül azonban, hogy nemcsak muszlim lányoknak segít, hanem szantál anyanyelvű iskolákat is indított. Megtanult szantáliul, és maga írt hozzá bengáli írással tankönyveket. Érdekes módon a szantáliak által egyre szélesebb körben elfogadott *alcsiki* írást nem tanulta

¹ Ayesha Khatun: The woman on a mission – TwoCircles.net

meg. Mára már mintegy ötven faluban vannak jelen, és mintegy háromezer gyerek ment át a keze között. Jótékonyági szervezete a *Mohammad Bazar Backward Classes Development Society*,² azaz Társaság Mohammbázár Alacsony Kasztjainak Fel-emelésére. A kuratórium nagyrészt helyi társadalmi munkásokból, tanárokból és földművesekből áll, de amerikai, ír és indiai szervezetek finanszírozzák. Az állami pénzeket nem szereti, mert nagyon lekötik adminisztrációval, és nagy körülöttük a korrupció. Azt mondja, az ilyen pénzek harminc-negyven százalékát visszakerik a korrupciós hivatalnokok.

Amikor indulnék haza, becipzározom és felveszem a hátizsákomat. A pulóveremet hoztam csak benne, amit felvettem ugyan, de nem volt rá szükségem, és visszahagytam. A zsák mégis nehéz. Megtapogatom, és érzem, hogy valami mozog benne. Félve nyitom ki, nehogy kígyó legyen. Ahogy kiemelem belőle a pulóveremet, egy riadt, fekete kiscica néz rám: zsákbamacska.

(Folytatása következik.)

² togetherwomenrise.org/programs/aid-mbbcds/